

**Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»**

**Соціально-гуманітарний факультет
Кафедра загальної та диференціальної психології**

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
для самостійної роботи здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти
зі спеціальності 053 Психологія, ОПП: Практична психологія з курсу

ПСИХОДІАГНОСТИКА
(частина перша)

Одеса - 2022 рік

Підготовлено: доктором психологічних наук, професором, завідуючою кафедри загальної та диференціальної психології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» О.П. Санніковою, кандидатом психологічних наук, старшим викладачем кафедри загальної та диференціальної психології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» Н.І. Меленчук.

Рецензенти:

Симоненко Світлана Миколаївна – доктор психологічних наук, професор кафедри психології розвитку і соціальних комунікацій Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

Кононенко Оксана Іванівна – доктор психологічних наук, доцент кафедри диференціальної і спеціальної психології ОНУ імені І. І. Мечникова.

Саннікова О.П., Меленчук Н.І. Навчально-методичні рекомендації до самостійної роботи здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 053 Психологія з курсу Психодіагностика (частина І). Одеса. Університет Ушинського. 45 с.

Навчально-методичні рекомендації з курсу «Психодіагностика» розроблено відповідно до навчального плану та містять пояснювальну записку, тематичний план дисципліни, методичні вказівки щодо організації самостійної роботи, питання для самоконтролю знань, список літератури для обов'язкової роботи з першоджерелами, творчі завдання і список рекомендованої літератури.

Вивчення дисципліни допоможе здобувачам орієнтуватися в методах і методиках психологічної діагностики, особливостях їх застосування в практичних ситуаціях, у тому числі для проведення наукових психологічних досліджень.

Матеріали призначені для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня, які навчаються за спеціальністю 053 Психологія, ОПІ Практична психологія.

Рекомендовано рішенням вченої ради Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (протокол № ____ від _____ 2022 року).

ЗМІСТ

1. Опис навчальної дисципліни	4
2. Пояснювальна записка	5
3. Структура навчальної дисципліни	8
4. Програма навчальної дисципліни та методичні вказівки до самостійної роботи	10
5. Питання до іспиту з курсу «Психодіагностика».....	38
6. Форми поточного і підсумкового контролю	42
7. Список рекомендованої літератури	43

Таблиці

Таблиця 1. Принципи етичного кодексу психолога-діагноста.....	11
Таблиця 2. Відповідність подій (напрямків досліджень) їх авторам.....	12
Таблиця 3. Мануал психодіагностичної методики (на вибір)	14
Таблиця 4. Одновимірні класифікації психодіагностичних методик.....	15
Таблиця 5. Класифікація спостережень за різними критеріями.....	17
Таблиця 6. Види і форми наукового спостереження	17
Таблиця 7. Способи зниження факторів (чинників), що впливають на валідність (вірогідність) отриманої діагностичної інформації	19
Таблиця 8. Переваги і недоліки тестів знань.....	21
Таблиця 9. Основні порівняльні характеристики якісних і кількісних методів дослідження на прикладі процесу модерації	23
Таблиця 10. Класифікація методичних прийомів дослідження міжособистісних стосунків	37

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

(перший рік навчання)

Найменування показників	Галузь знань, ОПП, спеціальність, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 6	Галузь знань 05 Освіта / Соціальні та поведінкові науки	Статус дисципліни: Обов'язкова	
		Мова навчання: українська	
Модулів – 2	Освітньо-професійна програма: Психологія	Рік навчання:	
		1-й	1-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання - творча робота (навчальні тези)	Спеціальність: 053 Психологія	Семестр:	
Загальна кількість годин – 180		1, 2	1, 2
Лекції			
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 4	Рівень вищої освіти: другий (магістерський)	26 год.	8 год.
		Практичні, семінарські	
		18 год.	6 год.
		Лабораторні	
		16 лаб.	4 год.
		Самостійна робота	
		110 год.	152 год.
		Індивідуальні завдання:	
10 год.	10 год.		
Вид контролю: залік, екзамен			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 33,3 % / 66,7 %

для заочної форми навчання – 10 % / 90 %

2. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Навчально-методичні рекомендації для самостійної роботи студентів підготовлені відповідно до програми курсу «Психодіагностика», що орієнтований здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня, які навчаються за спеціальністю 053 Психологія, ОПП Практична психологія. Навчально-методичні рекомендації охоплюють два модулі, зміст яких викладається на першому році навчання (2 семестри), що визначені освітньо-професійною програмою.

Мета навчальної дисципліни: сформувати систему спеціальних знань про психодіагностику як галузь психологічного знання, що розробляє теорію, принципи й інструменти виміру, оцінки й аналізу індивідуально-психологічних і психофізіологічних особливостей людини, а також виявляє відмінності між групами людей, об'єднаних за якою-небудь ознакою, тобто, сформувати систему спеціальних знань про психодіагностику як науку і практику постанови психологічного діагнозу.

Завдання курсу:

- розширити у здобувачів систему спеціальних знань про психодіагностику як науку;
- сформувати навички організації та проведення психологічного дослідження із застосуванням валідних та надійних методик;
- сформувати у здобувачів знання щодо узагальнення емпіричних даних та формулювання теоретичних висновків;
- ознайомити здобувачів з особливостями втілення результатів наукового пошуку у практичну діяльність психолога;
- сформувати навички щодо здійснення адаптації та модифікації існуючих наукових підходів і методів до конкретних ситуацій професійної діяльності.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми здобувачі повинні **знати:**

- теоретико-методологічні засади та принципи психодіагностики та психометрики, основні поняття психодіагностики як науки і практики, структуру психологічного діагнозу як явища і логіку його постанови як процесу і результату психодіагностичного дослідження;

- психодіагностичні підходи в сучасному та історичному контексті, різницю між психодіагностичними підходами, їхні подібності та відмінності;
- переваги та недоліки різних психодіагностичних процедур, що використовуються при вирішенні різноманітних завдань психодіагностики, вимоги до вимірювальних методів, що використовуються у практиці;
- нові технології та процедури психодіагностичного дослідження, основи кількісного та якісного аналізу даних психодіагностичних досліджень;
- професійно-етичні принципи психодіагностики, вимоги до користувачів психодіагностичних методів та методик.

Вміти:

- використовувати фундаментальні теоретичні і практичні знання у галузі психодіагностики при розв'язанні конкретних психологічних завдань, в постанові психологічного діагнозу та поясненні результатів;
- обґрунтовувати вибір того чи іншого психодіагностичного підходу, застосовувати кількісні й якісні, індивідуальні й групові методи психодіагностики у відповідності з поставленою метою (психологічною практикою) в залежності від наукових переваг, практичних цілей, свідомої позиції дослідника;
- розробляти програму діагностичного дослідження, планувати основні його етапи у відповідності до задач практичної роботи, організовувати та проводити емпіричне дослідження;
- обробляти, оцінювати первинні психодіагностичні данні, володіти методами математичної статистики (пакет SPSS), аналізувати результати кількісного та якісного аналізу даних;
- інтерпретувати результати психодіагностичного дослідження, прогнозувати поведінку особистості та перспективний розвиток за її «психологічним портретом».

Очікується, що за допомогою курсу «Психодіагностика» студент зможе не тільки професійно здійснювати психодіагностику, встановлювати психологічний діагноз, а й прогнозувати поведінку особистості та перспективний розвиток за її «психологічним портретом»; обґрунтовувати вибір того чи іншого

психотерапевтичного та психокорекційного методу.

Міждисциплінарні зв'язки курсу «Психодіагностика» встановлені з такими дисциплінами, як: «Теорія і практика проведення психологічних досліджень», «Психологія і технологія посередництва в конфлікті», «Психологія професіоналізму: теорія і практика», «Сучасна психологічна служба в соціальній сфері суспільної практики».

Предмет психодіагностики: методологічні, теоретичні й конкретно-методичні принципи побудови психодіагностичних інструментів і формулювання психодіагностичних висновків; методи й конкретні методики психодіагностики найбільш універсальних об'єктів психодіагностичних обстежень (властивості, риси особистості, здатності, мотиви, свідомість і самосвідомість, міжособистісні відносини тощо); диференціальна психометрика як математизована методологія виявлення між індивідуальних відмінностей; нормативні вимоги до методик, їх розроблювачів і користувачів.

Основні функції психодіагностики: здійснення контролю за формуванням необхідних знань і професійно важливих якостей студентів у ході навчання, подальший розвиток здатностей і вмінь з урахуванням індивідуальних психологічних особливостей студентів.

Методичні рекомендації спрямовані на те, щоб сприяти розвитку пізнавальної активності і самостійності магістрантів в їх навчальній діяльності, в опануванні змісту теорії і практики психодіагностики та активізації процесу самоосвіти в ході професійного становлення в цілому.

3. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	пр	ла б	ін д	с.р		л	пр	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1. Психодіагностика як теоретико-практична дисципліна												
Тема 1. Психодіагностика як наука і практика. Вступ.	14	2	1	1		10	14	1		1		12
Тема 2. Загальна характеристика психодіагностичних методів.	14	2	1	1		10	14		1			13
Тема 3. Діагностичне спостереження і самоспостереження.	16	2	2	2		10	16	1				15
Тема 4. Опитування як психодіагностичний метод	16	2	2	2		10	16	1				15
Тема 5. Тест як основний інструмент психодіагностики властивостей особистості	15	2	2	1		10	15	1		1		13
Тема 6. Психометричні основи психодіагностики	15	2	2	1		10	15					14
Разом за модулем 1	90	12	10	8		60	90	4	2	2		82
Модуль 2. Підходи та методи психодіагностики властивостей особистості												
Тема 7. Проблеми психодіагностики особистісних	12	2	1	1		8	12					9
								1	1	1		

властивостей і властивостей особистості												
Тема 8. Підходи до діагностування свідомості та самосвідомості	12	2	1	1		8	12		1			11
Тема 9. Психологічні особливості діагностики ціннісної сфери особистості	12	2	1	1		8	12	1	1			10
Тема 10. Психодіагностичн і методики, що спрямовані на вивчення спонукальної сфери особистості.	12	2	1	1		8	12			1		11
Тема 11. Діагностика комунікативної сфери особистості	18	4	2	2		10	18	1	1			16
Тема 12. Психодіагностика групових явищ	14	2	2	2		8	14	1				13
Разом за модулем 2	80	14	8	8		50	80	4	4	2		70
ІНДЗ	10				10		10				10	
Усього годин:	180	26	18	16	10	120	180	8	6	4	10	152

4. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ТА МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

МОДУЛЬ 1. ПСИХОДІАГНОСТИКА ЯК ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНА ДИСЦИПЛІНА

ТЕМА 1. Психодіагностика як наука і практична діяльність.

Методичні вказівки: при підготовці до занять та виконанні завдань необхідно звернути увагу на особливості становлення предмету загальної психодіагностики, на структуру, завдання, *методологічні принципи* та стан сучасної психодіагностики. В процесі вивчення рекомендованої літератури варто звернути особливу увагу на зв'язок психодіагностики з іншими науками, визначити галузі практичного використання сучасної психодіагностики, врахування ситуація клієнта і експертизи для вибору психодіагностичних засобів, стратегії поведінки психодіагноста, та особливостей отримання адекватного психологічного діагнозу. Слід розібратися у підходах в психодіагностуванні (стандартизований, статистичний та не стандартизований, клінічний), чітко уявляти структуру і логіку постанови психологічного діагнозу, відрізнити його особливості та відмінності від медичного діагнозу. Необхідно виокремлювати чинники, які впливають на результати психодіагностичного обстеження, знати характерні особливості основних структурних складових діагнозу (змінна особистості обстеженого, змінна особистості психолога та характер взаємодії між ними, ситуація обстеження, психодіагностичний інструментарій), вміти давати характеристику основним артефактам.

При аналізі спеціальної літератури варто звернути особливу увагу на історію становлення психодіагностики як спеціальної галузі науки психології, на її сучасний стан та перспективи розвитку в Україні.

Питання та завдання для самоконтролю:

1. Дайте визначення психодіагностики як науки. Охарактеризуйте предмет психодіагностики.

2. Розкрийте підходи в психодіагностуванні: стандартизований (статистичний) та нестандартизований (клінічний). Чим відрізняється психологічний діагноз від медичного?

3. Здійснити порівняння ситуації клієнту та ситуація експертизи. Охарактеризуйте позицію психолога в ситуація клієнта і експертизи.

4. Які чинники та змінні впливають на результати психодіагностичного обстеження?

5. Опишіть основні сфери вживання психодіагностичних методик (галузі психодіагностики: освітня психодіагностика, клінічна психодіагностика, професійна психодіагностика).

6. Розкрийте складові психодіагностики (психодіагностика і психометрія психодіагностика і диференціальна психологія)

7. Які основні професійно-етичні принципи у психодіагностиці ви можете назвати?

8. Визначте вклад вчених у диференціальну психологію і психодіагностику (Ф. Гальтона, Дж. Кеттелла, А. Біне, Allport 1949; Anastasi, 1958 та інших).

9. Розкрийте значення теоретичних уявлень про природу психологічних явищ, котрі підлягають вимірюванню.

Завдання для письмового опрацювання:

Завдання 1. Заповніть таблицю. Розкрийте суть принципів, що входять до етичного кодексу психолога-діагноста:

Таблиця 1

Принципи етичного кодексу психолога-діагноста

Назва принципу	Зміст принципу
Принцип конфіденційності	
Принцип обмеженого розповсюдження методик	
Принцип відповідальності	
Принцип інформування досліджуваного про цілі дослідження	

Принцип обмеженого розповсюдження методик	
Принцип кваліфікованої пропаганди психології	
Принцип професійної кооперації	

Завдання 2. Підготуйте доповіді на тему: «Актуальний стан та перспективи розвитку психодіагностики в Україні».

Завдання 2. Визначте взаємозв'язки та відповідності. Це завдання містить два різні за кількістю й порядком списки, між якими потрібно встановити зв'язок чи відповідність. Вкажіть відповідною цифрою (порядковий номер у цій таблиці), з яким вченим пов'язана та чи інша подія, або його праця.

Таблиця 2

Відповідність подій (напрямків досліджень) їх авторам

Вчені	Подія/праця	Цифри
1. В. Вундт	«Експериментальне дослідження інтелекту»	
2. Ф. Гальтон	вважав, в процесі природного експерименту можливе вивчення не тільки окремих психічних процесів, а й особистості в цілому	
3. А. Біне	перша в світі психологічна експериментальна лабораторія	
4. Г. Роршах	вчення про психологічний діагноз	
5. Дж. Кеттелл	книга «Психодіагностика»	
6. О.Ф. Лазурський	антропометрична лабораторія, де отримували статистичні дані про здібності людини	
7. Л.С. Виготський	перший навчальний посібник для студентів «Загальна психодіагностика»	
8. К. М. Гуревич	колективна монографія «Психологічна діагностика. Проблеми дослідження» під редакцією...	
9. О.О. Бодальов, В. В. Столін	Книга «Психологічне тестування»	
10. А. Анастасі	ввів поняття «розумовий тест»	

Рекомендована література: 2, 5, 10, 13, 22.

ТЕМА 2. Загальна характеристика психодіагностичних методів.

Методичні вказівки: при підготовці самостійних завдань з даної теми здобувачам треба звернути увагу на особливості взаємозв'язку методології, методів та психодіагностичного інструментарію (методик); розуміти специфіку діагностичного методу, який охоплює (за Л.Ф. Бурлачуком) три основні діагностичні підходи: об'єктивний, суб'єктивний, проєктивний. Звернути особливу увагу на характеристику малоформалізованих і формалізованих методик, зміст яких визначає адекватність вибору психодіагностичних процедур і їх відповідність поставленим психодіагностичним задачам. Особливу увагу слід приділити характеристикам типів емпіричних даних та способам їх отримання (L-техніка, Q-техніка, T-техніка), тобто, отриманню даних за допомогою спостережень за поведінкою обстежених (показники життєдіяльності), за допомогою самооцінки (саморефлексії), та використанню об'єктивних тестів (технічних засобів). Важливо розібратися в проблемі взаємовідношення загального і індивідуального, в особливостях номотетичного й ідеографічного підході у діагностуванні психологічних змінних (якостей, рис, станів тощо); в загальних вимогах до методик, до застосування іншомовних методик.

У цьому зв'язку особливої уваги потребує проблема нормативних рекомендацій (приписів) розробникам та користувачам психодіагностичних методик, порушенню етичних аспектів психологічної діагностики, вимогам до психодіагностичної літератури (наукової, довідної, методичної тощо) й поняттю наукової та академічної доброчесності.

На самостійне опрацювання виносяться питання структури мануалу (паспорту) методик та його оформлення.

Питання й завдання для самоконтролю

1. Як пов'язані основні психодіагностичні ситуації та завдання психодіагностики?
2. Надайте характеристику типам емпіричних даних та способам їх отримання (L-техніка, Q-техніка, T-техніка).
3. У чому відмінність формалізованих методик від малоформалізованих?

4. Назвіть методики, що відносяться до групи формалізованих і до групи малоформалізованих засобів діагностики.

5. Дайте визначення поняттям: лонгітюдний метод, біографічний метод, герменевтичний метод.

6. Здійснити порівняльний аналіз понять: лабораторний експеримент, формувальний експеримент.

7. Які вимоги висуваються до користувачів психодіагностичних методик?

Завдання для письмового опрацювання:

Завдання 1. Розкрийте структуру та зміст мануалу методик. Оберіть яку-небудь цікаву для вас психодіагностичну методику. Проведіть самодослідження, обробіть дані і складіть ґрунтований мануал методики за схемою:

Таблиця 3

Мануал психодіагностичної методики (на вибір)

Мануал методики: «...»	
Основні позиції	Характеристики методики
I. Загальні відомості	
II. Діагностична мета	
III. Призначення	
IV. Короткий опис методики (комплектність)	
V. Стандартизація шкал	
VI. Вимоги до користувача	
VII. Вибірка	
VIII. Термін дослідження	
IX. Ситуація дослідження	
X. Наявність паралельних тестів	

Завдання 2. Наведіть приклади психодіагностичних методик кожного класу

Таблиця 4

Одновимірні класифікації психодіагностичних методик

	Підгрунтя класів	Методики	Приклад
1	За областю охоплення психічного	Особистісні методики Інтелектуальні методики	
2	За кількістю обстежених	Групові методики Індивідуальні методики	
3	За ступенем формалізації процесу	Стандартизовані, тестові методики Нестандартизовані тести	
4	За ступенем однорідності завдань	Гомогенні методики, Гетерогенні методики	
5	За особливістю стимульного матеріалу та ступенем мовленнєвого опосередкування відповідей	Вербально-вербальні методики, Невербально-вербальні методики	
6	За методичним принципом, покладеним в основу методики	Об'єктивні тести, Проективні техніки Стандартизовані самозвіти	
7	За ступенем об'єктивності-суб'єктивності і результатів	Об'єктивні методики Проективні техніки Суб'єктивні методики	
8	За характером відповіді	Методики з вибором готової відповіді Методики з вільним вибором різних відповідей Методики, які не мають правильної відповіді Методики, які містять правильну відповідь	
9	За часовими обмеженнями	Методики результативності Методики швидкості	

Рекомендована література: 2, 5, 10, 13, 20.

ТЕМА 3. Діагностичне спостереження і самоспостереження.

Методичні вказівки: в процесі опрацювання літератури і підготовки до виконання завдань самостійної роботи почніть з розгляду особливостей наукового *діагностичного* спостереження, його видів, форм, процедури проведення, фіксації результатів, обробки та інтерпретації отриманих даних, недоліків та переваг. Особливу увагу приділіть рисам особистості спостерігача, які забезпечують успішність, правильність постанови діагнозу на основі візуальної психодіагностики. З'ясуйте, переваги та недоліки експертних методів, які також опираються на спостереження. Важливо звернути увагу на сутність експертного оцінювання, вимоги до експертів, їх добір і підготовку; експертні методи отримання даних (метод парних порівнянь, розміщення на шкалах тощо). З'ясуйте причини оцінного суб'єктивізму та методи їх мінімізації в практиці.

Не менш важливою є інформація про самоспостереження, про самооцінку як основу діагностики рис особистості. Познайомтеся з універсальною процедурою самооцінювання (розміщення на різних шкалах оцінювання, самоописи, тощо) спектру властивостей і рис особистості. Опануйте техніку стандартизованих і нестандартизованих самозвітів (вільні самоописи), які можна застосовувати у вашій науковій і практичній роботі.

Питання й завдання для самоконтролю

1. Чим відрізняється наукове спостереження від звичайного життєвого?
2. Надайте характеристику науковій візуальній психодіагностики.
3. Розкрийте переваги та недоліки спостереження.
4. Визначте правила добору експертів та їх підготовки.
5. Проаналізуйте типові та індивідуальні помилки спостерігачів та експертів.
6. Схарактеризуйте причини оцінного та самооцінного суб'єктивізму та надайте методи їх мінімізації в психодіагностичній практиці.
7. Визначте цілі застосування самоописів (щоденників).
8. На які риси власної особистості має спиратися успішний спостерігач?
9. Як застосовується контент-аналіз для обробки результатів творів-самозвітів?

Завдання для письмового опрацювання:

Завдання 1. Заповніть таблицю 5.

Таблиця 5

Класифікація спостережень за різними критеріями

Види та форми спостережень		
залежно від ступеня залучення дослідника в досліджувану середу:		
за характером взаємодій з об'єктом:		
в залежності від об'єкта спостережень:		
за характером сприйняття:		
за ступенем стандартизованості процедур:		
за терміном (часом) дослідження:		

Завдання 2. Опишіть характеристики основним видам і формам наукового спостереження

Таблиця 6

Види і форми наукового спостереження

Наукове спостереження (експертне)			
№	Види	Характеристики	Короткий опис
1	Особливості	цілеспрямованість	
		систематичність	
		планомірність	
		аналітичність	
2	Форми	відкрите та приховане	
		безперервне та вибіркоче	
		включене та невключене	
		систематичне та вибіркоче	
		пошукове та структуроване	
3	Результати	реєстрація результатів	
		використання системи ознак та категорій	
		відтворення результатів	

Рекомендована література: 3, 5, 8, 12, ...

ТЕМА 4. Опитування як психодіагностичний метод

Методичні вказівки. Здобувачі повинні добре засвоїти зміст опитування як методу психодіагностики: види форми й умови проведення. Знати загальну характеристику усного опитування (бесіда, інтерв'ю). Розбиратися у інтерв'юванні як різновиду усного опитувального методу, у його видах, таких, як діагностичне інтерв'ю, клінічне інтерв'ю, вільне інтерв'ю (бесіда), стандартизоване інтерв'ю наполовину стандартизоване інтерв'ю; у послідовності проведення інтерв'ю. Організація, умови проведення, реєстрація, обробка та інтерпретація результатів усного опитування – не менш важливі знання задля практичного психолога. Необхідно звернути увагу на особливості письмового опитування як одного з провідних методів психодіагностики (анкета, опитувальники, тести, щоденники тощо). В роботі практичного психолога часто виникає необхідність в отриманні інформації від обстежених, клієнтів скорої інформації, невідкладної, тому навички складання анкети, як різновиду письмового опитувального діагностичного методу, стають вкрай необхідними. Саме тому знання композиції анкети, видів анкетування, вимог до формулювання запитань для анкети та опитувальників, організація, умови проведення, реєстрація, обробка та інтерпретація результатів письмового опитування – передують практичній психодіагностичній діяльності практичного психолога.

Питання й завдання для самоконтролю

1. Опитування як метод психодіагностики: види і умови проведення.
2. Загальна характеристика усного опитування (бесіда, інтерв'ю). Послідовність проведення інтерв'ю.
3. Організація, умови проведення, реєстрація, обробка та інтерпретація результатів усного опитування.
4. Види інтерв'ю як діагностичного методу (діагностичне інтерв'ю, клінічне інтерв'ю, бесіда; стандартизоване інтерв'ю, напівстандартизоване інтерв'ю, не стандартизоване вільне інтерв'ю. Телефонне опитування.
5. Загальна характеристика письмового опитування (анкета, опитувальники, тести, тощо).
6. Анкетування як різновид письмового опитувального діагностичного методу.

Композиція анкети. Види анкетування.

7. Вимоги до формулювання запитань для анкети та опитувальників. Організація, умови проведення, реєстрація, обробка та інтерпретація результатів письмового опитування

Завдання для письмового опрацювання:

Завдання 1. Оберіть вид інтерв'ю (структуроване, неструктуроване, напівструктуроване) та складіть питання (зміст, структуру, послідовність тощо) для отримання інформації предмету вашого дослідження.

Завдання 2. Проведіть дослідження за особистісним опитувальником Г. Айзенка. Опрацюйте отримані результати. Складіть індивідуальний профіль та надайте інтерпретацію отриманим результатам.

Завдання 3. Які методи та підходи необхідно використовувати для зниження суб'єктивності опитування. Впишіть потрібне

Таблиця 7

Способи зниження факторів (чинників), що впливають на валідність (вірогідність) отриманої діагностичної інформації

№	Фактори впливу	Способи зниження впливу (відмітити все, що необхідно за кожним пунктом)	
		А	Б
1	індивідуальні особливості психолога	а) безпосередній контакт з обстеженим	б) віддалений контакт через стандартизоване обстеження
2	складання питань і специфіка їх пред'явлення	а) коректність	б) послідовність
3	ситуація проведення опитування	а) клієнта	б) експертизи
4	щирість обстеженого	а) довіра психологу	б) прихованість інформації
5	висловлення обстеженого	а) стереотипні й стандартні відповіді	б) творчі, розширені відповіді
6	прагнення обстеженого відповідати очікуванням іншого (психолога)	а) опора на думку, оцінку психолога, прагнення відповідати	б) зовнішньо несанкціонована відповідь

		соціальним нормам	
7	епотажність і демонстративність поведінки обстеженого	а) різке блокування	б) етична підготовка до обстеження
	Додаткові фактори (на ваш розсуд)	а)	б)
1	...		
2	...		

Рекомендована література: 3, 5, 8, 12 ...

ТЕМА 5. Тест як основний інструмент діагностики властивостей особистості

Методичні вказівки. При самосійному опрацювання цієї теми зверніть увагу на такі питання, як поняття про тестовий метод у психодіагностиці, види тестів, класифікацію тестів, що дозволить розрізняти їх за особливостями використовуваних тестових завдань, за формою процедури обстеження, за спрямованістю, залежно від наявності або відсутності тимчасових обмежень, за принципах їх конструювання тощо. Студенти повинні добре засвоїти особливості сучасних психологічних тестів, що використовуються в психодіагностиці та їх діагностичні можливості, структуру, розуміти поняття норми та відхилення в тест. Ці знання дадуть вам можливість обирати тести, які мають бути адекватними меті та завданням ваших наукових пошуків й практичним дослідженням та інтересам. Зверніть увагу на переваги та недоліки різних тестів. Як приклад нижче наводиться таблиця, у якій надано переваги та недоліки тестів знань, що мають сьогодні широке поширення й витісняють усні відповіді, що у свою чергу значно знижує пам'ять того, хто навчається (на нашу думку: опора на упізнавання, а не на відтворення інформації). Враховуючи особливості сьогодення, проаналізуйте переваги та недоліки сучасних комп'ютеризованих методик психодіагностики. Особливої уваги заслуговують уявлення про однофакторні та багатфакторні тести особистості, чинники, що впливають на достовірність відповідей, самозвіту (наявність відповідних знань, соціальної бажаності, «індивідуальної тактики» тощо). Поясніть для себе причини викривлення «внутрішньої відповіді»

досліджуваного на пункти тесту, опануйте методи мінімізації фактора соціальної бажаності саме при застосуванні тест-опитувальників.

У табл. 8 наведено переваги та недоліки тестів знань.

Таблиця 8

Переваги і недоліки тестів знань

Діагностика рівню знань		
	Переваги характеризуються:	Недоліки:
1	стандартизацією умов і результатів	небезпека «сліпих» (автоматичних) помилок
2	оперативністю й економічністю	небезпека профанації
3	кількісним диференційованим характером оцінки	втрата індивідуального підходу стресогенність
4	оптимальними труднощами	втрата індивідуального підходу, репродуктивність
5	надійністю	втрата індивідуального підходу, фіксований час виконання завдань.
6	справедливістю	втрата індивідуального підходу, неадекватна складність
7	можливістю комп'ютеризації	відсутність довірчої обстановки
8		відсутність можливості розкрити індивідуальність

Таким чином, місце тестів – використовувати їх як основний метод і доповнювати зазначені вище традиційні методи.

Питання й завдання для самоконтролю

1. Що собою являє тестовий метод у психодіагностиці?
2. Які основні компоненти тесту?
3. Що таке стимульний матеріал? Назвіть види стимульного матеріалу.
4. Що в себе включає процедура проведення психодіагностичного обстеження?
5. В чому полягає сутність «критеріально-орієнтованих тестів»? Для яких цілей вони застосовуються?
6. Які є переваги і недоліки сучасних комп'ютеризованих методик психодіагностики?
7. Однофакторні та багатфакторні тести особистості.

8. Які фактори впливають на достовірність самозвіту?
9. Назвіть переваги та недоліки комп'ютерного тестування.
10. Які ви знаєте методи боротьби з впливом чинника соціальної бажаності і фальсифікацією відповідей Ви можете запропонувати?
11. Які завдання стоять перед сучасною українською психодіагностикою?

Завдання для письмового опрацювання:

Завдання 1. Складіть таблицю відомих класифікацій психодіагностичних методик. Наведіть різновиди тестів-опитувальників: а) за спрямованістю; б) за формою відповідей; в) за іншими критеріями.

Завдання 2. Підготуйте доповідь на тему: «Проблема використання тестів інтелекту в психодіагностиці».

Завдання 3. Вам відомо, що у 1936 році в СРСР було видано постанову «Про педологічні перекручення в системі Наркомпросу», що була спрямована на майже повну заборону використання тестів для визначення розумових здібностей задля розподілу дітей по різним програмам навчання. Наслідки цієї постанови відомі - розвиток психодіагностики як науки було призупинено.

З цього приводу спробуйте відповісти на такі питання:

1. Чи потрібний був цей засіб у той час?
2. Чи не потребує сучасна психодіагностична практика подібних кроків?
3. Обґрунтуйте свою відповідь («так» чи «ні»).

Рекомендована література: 2, 5, 6, 8.

ТЕМА 6. Психометричні основи психодіагностики.

Методичні вказівки. При опрацюванні цієї теми, спираючись на важливість знання психометрики для психологів практиків та науковців, зверніть увагу на сутність та зміст основних складових психодіагностики: загальної та диференціальної психометрики, визначте місце психометрії у структурі психодіагностичних методів. Засвойте поняття про розподіл значень показників, про вимірювання та процес шкалювання. Особливу увагу зверніть на та характеристику кожної шкали: процентільна

шкала, стени, станайни, відсоткова рангова шкала тощо. Вирахування процентілей на основі результатів процедури парних порівнянь. Засвойте поняття про надійність, валідність тестів та їх характеристики, про стандартизацію і норми тестових показників. Обов'язково опануйте особливостями застосування основних математико-статистичних методів аналізу у психологічних вимірюваннях: майте чітке явлення та необхідні знання про кількісний аналіз даних: кореляційний, факторний, кластерний тощо. Розберіться у розподілі значень та репрезентативності тестових норм. Всі ці знання передують якісному аналізу отриманих даних (метод «асів» і «профілів»). Крім того, слід розрізнити *якісний аналіз даних*, про що йшла мова, від якісного методу (див. табл. 9).

Таблиця 9

Основні порівняльні характеристики якісних і кількісних методів дослідження на прикладі процесу модерації

Якісні методи	Кількісні методи
1. Відношення до статистичних процедур	
Ігнорування статистичних процедур, опора на якісний аналіз.	Опора на статистичні процедури.
2. Вибірка	
Менша вибірка (кілька людей, одна група). Учасники групи майже завжди взаємодіють між собою.	Більша вибірка. Члени вибірки не взаємодіють між собою.
3. Парадигма	
Близька «розуміючою психології». Опора на глибокий психологічний аналіз світу суб'єктивних явищ, на «суб'єктивне пізнання». Індуктивний аналіз.	Близька «природничо-наукової парадигмі». Опора на «об'єктивне пізнання». Дедуктивний аналіз.
4. Походження	
Із психології, гуманітарних наук.	Із соціології, природничих наук.
5. Методики	
Нестандартизовані чи напівстандартизовані: відкриті питання, проєктивні методики, спостереження, інтерв'ю, групова дискусія, дійова гра тощо.	Стандартизовані: закриті питання, опитування, стандартизоване інтерв'ю, контент-аналіз, тести и тощо.
6. Проблематика	
Більш конкретна, приватна, ізольована, може бути визначена замовником.	Більш загальна, усереднена

7. Переваги	
Більша вірогідність виявлення різноманітної феноменології понять, що вивчаються, більш глибокий їх аналіз. Економічність.	Більше охоплення. Можливість більших узагальнень. Відносна легкість обробки результатів. Можливість статистичної обробки
8. Недоліки	
Більша вірогідність суб'єктивізму як у отриманих від учасників групи (реципієнтів) даних, так і в аналізі цих даних модератором (дослідником). Складність аналізу. Необхідність висококваліфікованих дослідників, модераторів.	Можливість появи більшої долі неадекватних відповідей респондентів. Недостатньо глибокий психологічний аналіз.

Питання й завдання для самоконтролю

1. Який розподіл називається нормальним? Що таке крива Гаусса?
2. Який є психологічний смисл в асиметричному розподілу ознак?
3. Розкрийте сутність таких понять, як дисперсія та стандартне відхилення.
4. Що таке середнє арифметичне, мода і медіана?
5. Що таке тестові шкали? Які існують види тестових шкал?
6. Що дозволяє виявити кореляційний аналіз?
7. Види кореляційних зв'язків.
8. Про що свідчить наявність прямого (додатного) кореляційного зв'язку?
9. Про що свідчить зворотний (від'ємний) кореляційний зв'язок?
10. Для чого призначений факторний аналіз?
11. Що таке «метод асів» і «метод профілів»?
12. Які квартали розподілу для групування обстежених виокремлюються для побудови профілів?
13. Як здійснюється пошук представників груп за заданою ознакою?

Завдання для письмового опрацювання:

Завдання 1. Охарактеризуйте цілі і завдання психометрики, її значення для психодіагностичних досліджень.

Завдання 2 Опрацюйте методику «Діагностика рівня суб'єктивного контролю (Є.Ф. Бажин, Є.А. Голинкіна, А.М. Еткінд). Обробіть отримані

результати. Побудуйте профіль за отриманими результатами. Надайте психологічну інтерпретацію.

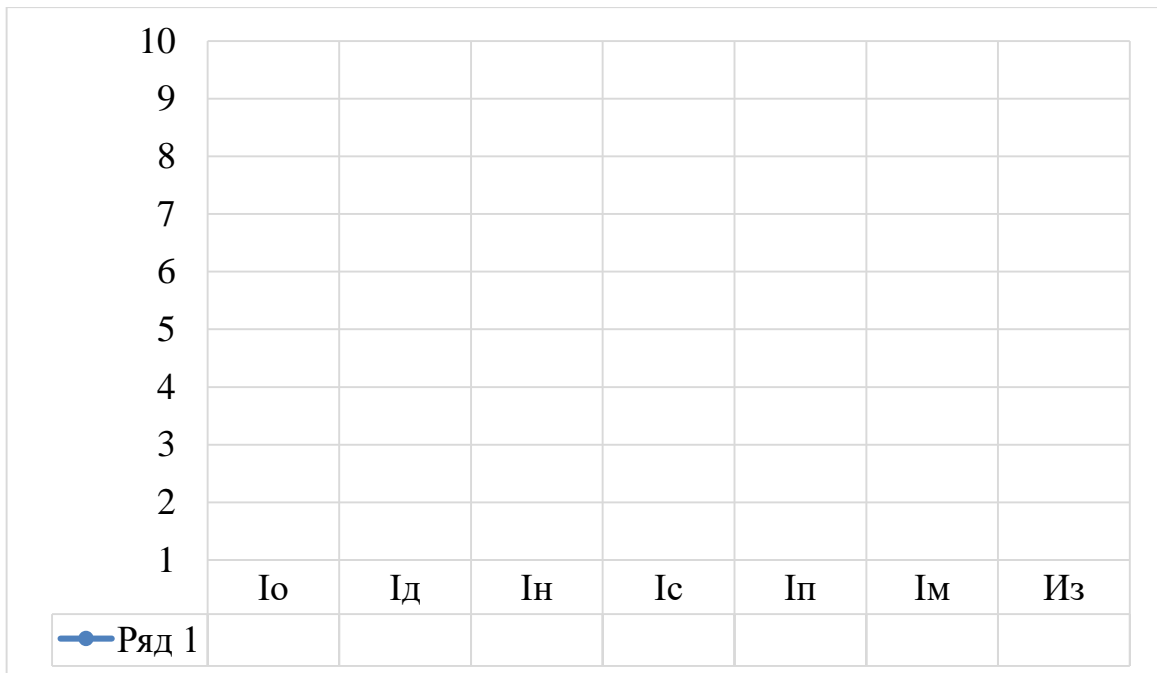

Рис. 1. Профіль рівня суб'єктивного контролю.

Примітка: умовні позначення шкал суб'єктивного контролю: Іо – загальна інтернальність; Ід – інтернальність у сфері досягнень; Ін – інтернальність у сфері невдач; Іс – інтернальність у сімейних відносинах; Іп – інтернальність у професійних відносинах; Ім – інтернальність у міжособистісних відносинах; Із – інтернальність у відносинах здоров'я.

Рекомендована література: 1, 2, 5, 10, 12.

МОДУЛЬ 2. ПІДХОДИ ТА МЕТОДИ ПСИХОДІАГНОСТИКИ ВЛАСТИВОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ

ТЕМА 7. Проблеми психодіагностики особистісних властивостей і властивостей особистості (співвідношення понять).

Методичні вказівки. Ця тема потребує від здобувачів вищої освіти розібратися у співвідношенні таких понять, як *властивості особистості* (охоплюють усі психологічні властивості: психофізіологічні, темперамент, характер, здібності, інтелект) та *особистісні властивості* (охоплюють тільки ті риси та властивості особистості, які належать її змістово-особистісному рівні: цінності, інтереси, установки, мотиви тощо) й співвіднести їх як психодіагностичні категорії. Обов'язково слід розібратися у необхідності теоретичних конструктів психодіагностичних методик. Цей розділ включає психодіагностику темпераменту, тому типологічні підходи, ієрархічні тощо, як основні теоретичні конструкти методик, слід розуміти і знати (профілі та циркуграми особистісних якостей, особливості вимірювання формально-динамічних, темпераментних диспозицій, мати уявлення про методики діагностики психологічних властивостей темпераменту і вміти їх проводити, обробляти й інтерпретувати отримані результати (методики Г. Айзенка, Я. Стреляу та ін.)). Важливо мати уявлення про апаратні методики щодо визначення психофізіологічних властивостей (швидкість реакції, сила та слабкість нервової системи, ригідність – лабільність тощо).

Особливу увагу треба приділити і такої сфері особистості, як характер. Спираючись на ваші знання про характер, його структуру (дисципліна «Психологія наукового пізнання»), про особливості вимірювання соціально-зумовлених диспозицій (характеру) ознайомитися й мати загальні уявлення про більш поширені психодіагностичні методики (наприклад, характерологічний опитувальник Леонгарда-Шмішека, ПДО А. Є. Лічко тощо).

Питання й завдання для самоконтролю

1. Як співставляється між собою психодіагностичні категорії «особистісні властивості» і «властивості особистості»?

2. Наведіть приклади психодіагностичних методик, які спрямована на вивчення властивостей особистості.

3. Наведіть приклади психодіагностичних методик, які спрямована на вивчення особистісних властивостей. У чому їх особливість?

4. У чому полягає зміст ідей, що стали основою диспозиційного напрямку психології особистості у психодіагностиці (люди наділені широким діапазоном різних реакцій на ситуації, немає двох подібних людей)?

5. У чому полягає зміст сучасних поглядів на психологічні складові темпераменту: психічну активність (у руховій сфері, у соціальній та когнітивній) та емоційність?

6. Виберіть один особистісний опитувальник будь-якого виду (типологічні, окремих рис, мотивів, інтересів, цінностей тощо) і дайте йому характеристику.

7. Охарактеризуйте самосвідомість як особливий процес людської психіки, спрямований на саморегулювання особистістю своїх дій (у сфері поведінки і діяльності на основі самопізнання й емоційно-ціннісного ставлення до себе).

8. Які ви знаєте психодіагностичні методики вивчення властивостей темпераменту?

9. Які ви знаєте психодіагностичні методики вивчення властивостей характеру?

Завдання для письмового опрацювання:

Завдання 1. Оберіть одну її запропонованих методик, спрямованих на вивчення особистісної самореалізації, виконайте самодіагностику, обробіть данні, проаналізуйте та дайте інтерпретацію результатів:

- Діагностика рівня саморозвитку і професійно-педагогічної діяльності (Л.Н. Бережнова).

- Стратегії самоствердження особистості (Е.П. Нікітін, Н.Е. Харламенкова).

- Самооцінка реалізації життєвих цілей особистості (Н.Р. Молочників).

- Діагностика самоактуалізації особистості (А.В. Лазукін в адаптації Н.Ф. Каліної)

Рекомендована література: 2, 5, 9, 10, 13, 18, 23, 30.

ТЕМА 8. Підходи до діагностування свідомості та самосвідомості.

Методичні вказівки. Студенти повинні звернути увагу на зміст понять «індивідуальна свідомість» та «самосвідомість», розкрити їх структурні компоненти та особливості прояву. Розглянути самосвідомість як об'єкт психодіагностичного дослідження, проаналізувати психологічний аспект дослідження проблеми самосвідомості (уявлення про себе, рефлексія, реальність). Перш ніж використовувати методи й методики дослідження свідомості й самосвідомості слід вивчити теоретичні основи структурного підходу, тобто, єдності трьох складових – пізнавальної (самопізнання), емоційно-ціннісної (самоствавлення) і дієво-вольової, регулятивної (саморегуляція) (див. рис.1). Необхідно звернути увагу на найбільш важливі методики діагностування самосвідомості, а саме: стандартизовані самозвіти (тести-питальники, списки дескрипторів, шкальні техніки); нестандартизовані самозвіти (вільні самоописи), результати контент-аналізу; на ідеографічний підхід (методики типу репертуарних решіток, проєктивні техніки разом із рефрактивними техніками тощо; на методика «Шкала сумлінності» В. В. Мельнікова, Л. Т. Ямпольського та «Тест-опитувальник самоствавлення особистості» С. Р. Пантілеєва, В. В. Століна.

Рис. 2. Структура самосвідомості

Питання та завдання для самоконтролю:

1. Дайте визначення самосвідомості особистості.
2. Назвіть основні функції структурних складових самосвідомості.
3. На яких особистісних рівнях може здійснюватися самоусвідомлення?
4. Назвіть основні теоретичні та методологічні проблеми, які необхідно враховувати при розробці та використанні тестів психодіагностики самосвідомості?
5. Розкрийте мету та зміст стандартизованих самозвітів для діагностики самосвідомості.
6. У чому полягає суть ідеографічних технік у діагностиці самосвідомості?
7. Розкрийте зміст теоретичних основ структурного підходу до вивчення самосвідомості (єдність трьох складових; пізнавальної (самопізнання), емоційно-ціннісної (самоствавлення) і дієво-вольової, регулятивної (саморегуляція).
8. Перерахуйте основні види діагностичних методів, що спрямовані на виявлення особливостей індивідуальної свідомості та самосвідомості.
9. В чому специфічні особливості семантичних методів діагностики самосвідомості, що відрізняють їх від опитувальників?
10. Дайте характеристику опитувальнику діагностики самоствавлення В. В. Століна та С. Р. Пантілеєва.
11. Визначте значення проєктивних методик в психодіагностиці індивідуальної свідомості та самосвідомості.
12. Поясніть, чому самосвідомість одночасно розуміють і як акт (дію) рефлексії усвідомлення себе, і як результат такої рефлексії - знання себе.
13. Розкрийте структурний аспект самосвідомості як єдність трьох складових - пізнавальної (самопізнання), емоційно-ціннісної (самоствавлення) і дієво-вольової, регулятивної (саморегуляція).

Завдання для письмового опрацювання:

Завдання 1. Складіть список психодіагностичних методик, спрямованих на діагностику самосвідомості. Вкажіть авторів і джерела посилання.

Завдання 2. Складіть глосарій на тему «Самосвідомість особистості»

Завдання 3. Опрацювати «Тест-опитувальник самоствавлення особистості» С. Р. Пантілеєва, В. В. Століна. Побудуйте профіль за отриманими результатами. Надайте психологічну інтерпретацію.

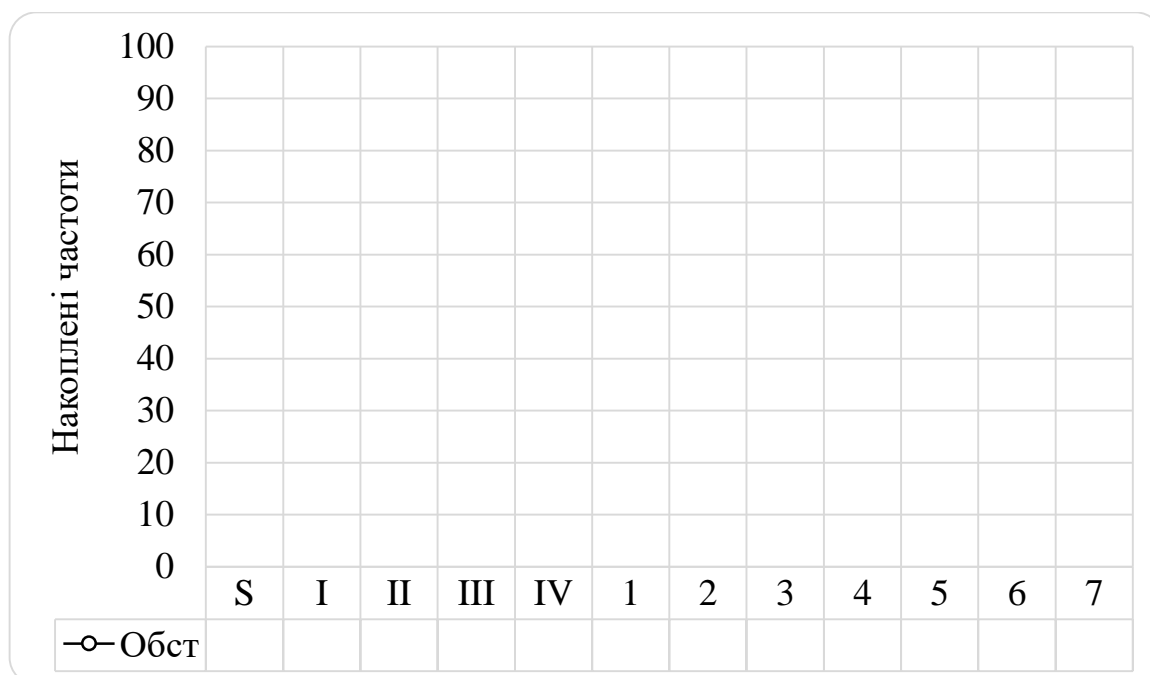

Рис. 3. Профіль самоствавлення за «Тест-опитувальником самоствавлення особистості» С. Р. Пантілеєва, В. В. Століна.

Примітка: умовні позначення показників самоствавлення: S – інтегральний показник, I – самоповага, II – аутосимпатія, III – очікуване відношення від інших, IV – самоінтерес, 1 – самовпевненість, 2 – ставлення до інших, 3 – самоприйняття, 4 – самокерівництво, 5 – самозвинувачення; 6 – самоінтерес; 7 – саморозуміння.

Рекомендована література: 1, 2, 5, 9, 10, 13, 17, 27.

ТЕМА 9. Психологічні особливості діагностування ціннісної сфери особистості.

Методичні вказівки. При самостійній підготовки до діагностування особистісних цінностей, треба звернутися, по-перше, до теоретико-методологічних основ соціально-психологічної діагностики особистості, розібратися у теоретичних конструктах кожної методики, яка обирається для діагностування деяких особливостей та якостей ціннісної сфери. Теоретичне підґрунтя вивчення ціннісної сфери дає можливість розуміти систему методів і

психодіагностичних методик, опанувати кожну з них, розібратися у труднощах вивчення цінностей. Слід сформулювати у студентів уявлення про систему методів і методик діагностування системи цінностей особистості. Найбільш поширені тести: Тест «Смисложиттєві орієнтації» Д. О. Леонтьєва, «Ціннісні орієнтації» М. Рокича, методика «Рівень співвідношення «цінності» і «доступності в різних життєвих сферах» О. Фанталової, «Морфологічний тест життєвих цінностей» (МТЖЦ) В. Сопова, Л. Карпушиної; «Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій особистості» С. Бубнової та ін. Експрес-діагностика соціальних цінностей особистості.

Питання й завдання для самоконтролю

1. Вкажіть психологічні особливості діагностики ціннісної сфери особистості.
2. Дайте характеристику теоретичного підґрунтя вивчення ціннісної сфери людини.
3. Проаналізуйте методи діагностики системи цінностей особистості.
4. Дайте характеристику термінальних та інструментальних цінностей.
5. Які труднощі діагностики ціннісної сфери ви можете назвати?
6. Розкрийте ціннісний аспект смисложиттєвих орієнтацій.
7. Охарактеризуйте модель цінностей Ш. Шварца.
8. Розкрийте основні положення теорії цінностей М. Рокича.

Завдання для письмового опрацювання:

Завдання 1. Оберіть із запропонованих методик одну, опрацюйте її та надайте інтерпретацію отриманих даних. Експрес-діагностика *соціальних цінностей* особистості:

- Діагностика локусу контролю особистості (Є.Ф. Бажин, Є.А. Голинкіна, А.М. Еткінд).
- Визначення рольових позицій в міжособистісних стосунках (за Е.Берном).
- Діагностика емпатії (сучасні методики).
- Експрес-діагностика рівня соціальної ізольованості (Д. Рассел і М. Фергюссон).

- Експрес-діагностика рівня соціальної фрустрованості (Л.І. Вассерман).

Завдання 2. Із наведених нижче методик:

а) складіть мануал методики (за вибором),

б) назвіть структурні компоненти методики (за вибором),

в) опануйте методику (за вибором), здійсніть з її допомогою самооцінку, обробіть первинні данні, побудуйте діагностичний профіль та надайте йому психологічну характеристику (психологічний діагноз).

Перелік методик для виконання завдання 2.

«Методика дослідження цільової спрямованості особистості» Я. Васильєва

«Самооцінка реалізації життєвих цілей особистості» (М. Молочников)

«Методики кінцевих смислів» (Д. Леонтьєв).

«Життєве покликання» О. Моткова

«Особистісна біографія» О. Моткова

Рекомендована література: 5, 9, 10, 13, 14.

ТЕМА 10. Психодіагностичні методики, що спрямовані на вивчення спонукальної сфери особистості.

Методичні вказівки. Здобувачі повинні чітко засвоїти поняття «мотиви», «мотивація» та «мотиваційна сфера» особистості. Проаналізувати основні моделі мотивації: змістовні та процесуальні, основні підходи до класифікації мотивів. Необхідно розглянути мотивацію в контексті спонукань, інтересів, потреби, нахилів, установки, спрямованості, особистісного смислу індивіда тощо. *Звернути увагу на теоретичні підходи до аналізу мотивації (психофізіологічний, психологічний, соціально-психологічний рівні вивчення).* Обов'язково при вивченні мотивації потрібно з'ясувати труднощі при експериментальному дослідженні мотивів та мотивації (невизначеність структури мотивації, її суті, ознак вияву тощо). Необхідно познайомитися з найбільш поширеними засобами дослідження мотивації поведінки обстеженого (суб'єкта), такими, як: методика малюнкової фрустрації Розенцвейга (тест РР, 1942); методика вимірювання афіліативної тенденції і чутливості до відкидання (А. Мехрабіан, 1970); шкала

досягнень з переважанням ризику - МАНРБ (А Мехраб'ян, 1968); оцінка мотивації досягнення мети (Т. Елерс); тест «Завершення речень» (Sentence Completion Test - SCT), «Тест гумористичних фраз» та багато інших методик.

Питання та завдання для самоконтролю:

1. Визначте поняття «спонукальна сфера» та особливості її діагностики.
2. Порівняйте зміст понять «мотив», «мотивація», «мотивування».
3. З'ясуйте суть психофізіологічного рівня вивчення мотивації.
4. Охарактеризуйте психологічний рівень вивчення мотивації.
5. У чому полягає соціально-психологічний підхід до вивчення мотивації?
6. Опишіть засоби виявлення і оцінювання ознак мотивації.
7. Виконайте порівняльний аналіз різних напрямів сучасних досліджень мотивації (фізіологічний, поведінковий і психологічний).
8. Визначте характерні особливості прямих методів психодіагностики мотивів.
9. Визначте особливості непрямих методів психодіагностики мотивів.
10. Яка мета використання методики «Тест гумористичних фраз» і основні напрямки інтерпретації відповідей?
11. Що дає застосування проєктивних тестів для вивчення мотивації?
12. У чому полягають труднощі діагностики мотивації особистості?

Завдання для письмового опрацювання:

Завдання 1. Складіть глосарій на тему «Спонукальна сфера особистості та методи її діагностики»

Завдання 2. Наведіть приклади мануалів методик, які діагностують мотиваційну сферу особистості (за вибором).

Завдання 3. Оберіть методику, здійсніть самодіагностику, отримайте дані та проаналізуйте їх и порівняйте їх з результатами самоаналізу (на основі рефлексії).

Рекомендована література: 2, 5, 9, 10, 13, 20, 21, 26.

ТЕМА 11. Діагностика комунікативної сфери особистості.

Методичні вказівки. При вивченні особливостей діагностики комунікативної сфери, перш за все, необхідно звернутися до теоретичних уявлень про комунікативну сферу особистості (див. дисципліну «Психологія наукового пізнання», про властивості особистості, що забезпечують успішність спілкування. Познайомитися з сучасними методиками, що спрямовані на діагностику комунікативного потенціалу особистості, бар'єрів спілкування, ефективності спілкування, комунікативної компетентності тощо: що включає: Тест-опитувальник формально-динамічних показників товарищескості Саннікової О.П.; Психодіагностичний тест-опитувальник показників емпатії Саннікової О.П.; Методика комунікативної толерантності В. В Бойка; Тест-опитувальник якісних показників толерантності О. П. Саннікової, О. Г. Бабчук; Тест-опитувальник індекс толерантності Г. У. Солдатової, О. А. Кравцової, О. Е. Хухлаєва, Л. А. Шайгерова. Приклади мануалів методик.

Питання й завдання для самоконтролю

1. Дайте визначення комунікативним якостям особистості
2. Що таке товарищескість і яка структура цієї якості?
3. Назвіть якості особистості від яких залежить успішність спілкування.
4. Що таке комунікативний потенціал і чим його можна виміряти?
5. У структурі комунікативних здібностей визначають 3 компоненти: гностичний (здатність розуміти інших людей); експресивний (здатність до самовиразу своєї особистості); інтеракційний (здатність активно впливати на партнерів по спілкуванню). Поясніть зміст кожного і запропонуйте методики для вивчення комунікативних здібностей (на ваш розсуд).
6. Що таке комунікативна компетентність і як її можна діагностувати?
7. Розкрийте поняття комунікативного потенціалу особистості та наведіть методи його дослідження.

Завдання для письмового опрацювання:

Завдання 1. Складіть глосарій на тему «Діагностика комунікативної сфери особистості».

Завдання 2.

Із психодіагностичного інструментарію, спрямованого на визначення *певних особливостей спілкування* (див. список нижче), обрати психодіагностичні методики (1 з кожного блоку) й надати їй характеристику за мануалом:

Блок А). Особливості бар'єрів спілкування:

- Діагностика емоційних бар'єрів в міжособовому спілкуванні В. В. Бойка.
- Тест-опитувальник «Диференціальна діагностика схильності особистості до переживань бар'єрів публічних виступів» А. О. Саннікової.
- Діагностика емоційних бар'єрів в міжособовому спілкуванні (В. В. Бойко).

Блок Б). Особливості ефективності спілкування

- Тест-опитувальник комунікативної креативності. Саннікової О.П., Р. В. Белоусової.
- Діагностика ефективності педагогічних комунікацій (модифікований варіант анкети О.О. Леонтьєва).
- Самооцінка психічної стійкості в міжособових стосунках (М.В. Сікач, В.Ф. Перевалів, Л.Г. Лаптев).

Блок В). Особливості комунікативного потенціалу:

- Тест-опитувальник формально-динамічних показників товарищкості
- Діагностика комунікативної толерантності (В. В. Бойко).
- Діагностика прийняття інших (за шкалою Фейя).
- Діагностика доброзичливості (за шкалою Кемпбелла).

Завдання 3. Обрати методику, здійснити психодіагностику деяких особливостей комунікативної компетентності:

- Діагностика комунікативної соціальної компетентності (КСК).
- Діагностика рівня полі комунікативної емпатії.
- Методика «шкала сумлінності» (В. В. Мельніков, Л.Т. Ямпольський).
- Дослідження комунікативно-характерологічних тенденцій (Т. Лірі).

Рекомендована література: 2, 5, 9, 10, 13, 23, 24.

ТЕМА 12. Психодіагностика групових явищ.

Методичні вказівки. При вивченні цієї теми слід звернути увагу на соціально-психологічні характеристики групових особливостей і явищ, які лежать в основі теоретичних конструктів методик. Слід розібратися як із самооцінкою емоційно-мотиваційних орієнтацій в міжгруповій взаємодії, раціональною поведінкою в конфлікті, так і за допомогою експертної оцінки дослідити згуртованість учбової групи. Важливо розібратися у оцінці мікроклімату студентської групи та діагностиці психологічного клімату в малій виробничій групі. Вміти проводити соціометрію і референтометрію відповідно та задач дослідження групових явищ. Познайомитися з методикою «Клімат» (модифікований варіант методики Б. Д. Паригіна), з методиками спрямованими на пошук домінуючих стратегій конфліктної поведінки, експрес-діагностикою поведінкового стилю в конфліктній ситуації, експрес-діагностикою стійкості до конфліктів. Приклади мануалів методик.

Питання та завдання для самоконтролю:

1. З якою метою може проводитися діагностика міжособистісних стосунків в трудовому колективі, в класі?
2. Що таке «соціометрія»? Опишіть форми соціометричної процедури. Як складаються соціометричні картки? Як проводять аналіз соціоматриці і побудову соціограми?
3. Які характеристики можна отримати за допомогою опитувальника Т. Лірі?
4. Порівняйте опитувальники А. В. Варга, В. В. Століна, Е. Г. Ейдемільера.
5. Дайте визначення поняттю конфлікт. Розкрийте і проаналізуйте структуру конфлікту.
6. З якими конфліктами найчастіше доводиться зустрічатись психологу в умовах школи і до яких методів їх розв'язання він найчастіше вдається?
7. Як за допомогою самооцінки можна діагностувати конструктивну поведінку в конфлікті? Запропонуйте якусь методику.

8. Поясніть теоретичний конструкт методики Томаса щодо визначення стилів вирішування конфліктів.

9. Як ви розумієте раціональну поведінку особистості в конфлікті?

Завдання для письмового опрацювання:

Завдання 1. Складіть глосарій на тему «Психодіагностика групових явищ».

Завдання 2. Визначте взаємозв'язки та відповідності. Це завдання містить два різні за кількістю й порядком списки, між якими потрібно встановити зв'язок чи відповідність. Вкажіть відповідною цифрою (порядковий номер у цій таблиці), з яким критерієм пов'язаний той чи інший методичний прийом дослідження міжособистісних стосунків.

Таблиця 10

Класифікація методичних прийомів дослідження міжособистісних стосунків

Критерій систематизації	Методичні прийоми дослідження міжособистісних стосунків	Цифра
1) на основі об'єкта	діагностика групової згуртованості, сумісності	
2) на основі завдань, що розв'язуються у дослідженні	опитувальники, проєктивні, соціометрія	
3) на основі структурних особливостей методик	виявлення суб'єктивних переваг, особистісних характеристик учасника спілкування, суб'єктивного відображення учасника стосунків	
4) на основі вихідної точки відліку діагностики міжособистісних стосунків	діагностика діадних стосунків, внутрішньо групових процесів, стосунків між групами	

Завдання 3. Вивчення особливостей між групової та внутрішньо групової взаємодії є важливим напрямком роботи практичного психолога в організації, це дає можливість виявити деякі особливості психологічного клімату. Визначте процедуру опитування для вивчення групових відносин в трудовому колективі.

Рекомендована література: 5, 6, 7, 13, 17, 18.

5. ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ З КУРСУ «ПСИХОДІАГНОСТИКА»

1. Визначення, предмет та основні завдання психодіагностики.
2. Галузі використання сучасної психодіагностики.
3. Які завдання стоять перед сучасною українською психодіагностикою?
4. Психодіагностичні завдання: ситуація клієнту та ситуація експертизи.
5. Врахування ситуації при відборі процедур, методів та методик психодіагностичного дослідження.
6. Психодіагностичні завдання щодо використання результатів дослідження та відповідальності психолога.
7. Вимоги до користувачів психодіагностичних методик.
8. Характеристика типів емпіричних даних та способів їх отримання (L-техніка, Q-техніка, T-техніка).
9. Основні професійно-етичні принципи у психодіагностиці.
10. Три основних діагностичних підходи (за Л.Ф. Бурлачук).
11. Структура мануалу психодіагностичних методик.
12. Проблема постановки психологічного діагнозу.
13. Структурні елементи психологічного діагнозу. Чим відрізняється психологічний діагноз від медичного?
14. Сутність методології, методу, методики психодіагностики. Поняття «метод» і «методика».
15. У чому відмінність формалізованих методик від малоформалізованих?
16. Надайте характеристику науковій візуальній психодіагностиці.
17. Тести-опитувальники. Їх переваги та недоліки.
18. Спостереження як метод психодіагностики. Чим відрізняється наукове спостереження від звичайного життєвого?
19. Розкрийте переваги та недоліки спостереження.
20. Види спостережень за різними критеріями; етапи наукового спостереження; процедури реєстрації результатів

- 21.Методи експертної оцінки в психодіагностиці. Етапи оціночної діяльності експертів. Запобігання суб'єктивізму результатів.
- 22.Визначте правила добору експертів та їх підготовки. Проаналізуйте типові та індивідуальні помилки спостерігачів та експертів.
- 23.Опитування як метод психодіагностики: види і умови проведення. Використання анкетування в психодіагностиці.
24. Анкетування як різновид письмового опитувального діагностичного методу. Композиція анкети. Види анкетування.
- 25.Методи психодіагностики: контент-аналіз.
- 26.Інтерв'ю та бесіда як психодіагностичні методи.
- 27.Види інтерв'ю, вимоги до формулювання запитань, фази перебігу інтерв'ю, фіксація результатів.
- 28.Теоретичні засади проєктивного методу в психодіагностиці.
- 29.Види проєктивних методик.
- 30.Малюнкові методи в психодіагностиці.
- 31.Що собою являє тестовий метод у психодіагностиці? Які основні компоненти тесту?
- 32.Які є переваги і недоліки сучасних комп'ютеризованих методик психодіагностики властивостей особистості?
33. Однофакторні та багатфакторні тести особистості.
- 34.Які чинники впливають на достовірність самозвіту?
- 35.Назвіть переваги та недоліки комп'ютерного тестування знань.
- 36.Цілі та завдання психометрики.
- 37.Валідність психодіагностичних методик. Види валідності.
- 38.Надійність психодіагностичних методик. Методи визначення надійності психодіагностичних тестів.
39. Який розподіл називається нормальним? Що таке крива Гаусса?
40. Який є психологічний смисл в асиметричному розподілу ознак?
41. Розкрийте сутність таких понять, як дисперсія та стандартне відхилення.
42. Що таке середнє арифметичне, мода і медіана?

- 43.Що дозволяє виявити кореляційний аналіз? Види кореляційних зв'язків.
- 44.Для чого призначений факторний аналіз?
- 45.Що таке «метод асів» і «метод профілів»? Які квартали розподілу для групування обстежених виокремлюються для побудови профілів?
- 46.Як співвідносяться між собою психодіагностичні категорії «особистісні властивості» і «властивості особистості»?
- 47.Поняття академічної доброчесності. Академічна відповідальність за порушення академічної доброчесності
- 48.Академічний плагіат, фабрикація, обман, списування, хабарництво.
- 49.У чому полягає зміст сучасних поглядів на психологічні складові темпераменту: психічну активність (у руховій сфері, у соціальній та когнітивній) та емоційність?
- 50.Акцентуації характеру та їх діагностування (поняття про ПДО А. Є. Лічко).
- 51.Характерологічний опитувальник Леонгарда-Шмішека.
- 52.Рівень суб'єктивного контролю та його вимірювання.
- 53.Діагностика емпатії (сучасні методики).
- 54.Вкажіть психологічні особливості діагностики ціннісної сфери особистості.
- 55.Сенсожиттєві орієнтації. Тест СЖО (Д. А. Леонтьєв).
- 56.Ціннісні орієнтації. Навести приклад психодіагностичної методики та здійснити її аналіз.
- 57.Опишіть засоби виявлення і оцінювання ознак мотивації. Виконайте порівняльний аналіз різних напрямів сучасних досліджень мотивації (фізіологічний, поведінковий і психологічний).
- 58.У чому полягають труднощі діагностики мотивації особистості?
- 59.Яка мета використання методики «Тест гумористичних фраз» і основні напрямки інтерпретації відповідей?
- 60.Психодіагностика мотивації. (Опитувальники Мехрабіана, Едвардса, проєктивні методи).
- 61.Методика незавершених речень, її характеристика, модифікації та направленість.
- 62.Дайте визначення комунікативним якостям особистості. Що таке товариськість і яка структура цієї якості?

63. Назвіть якості особистості, від яких залежить успішність спілкування. Що таке комунікативний потенціал і чим його можна виміряти?
64. У структурі комунікативних здібностей визначають 3 компоненти: гностичний (здатність розуміти інших людей); експресивний (здатність до самовиразу своєї особистості); інтеракційний (здатність активно впливати на партнерів по спілкуванню). Поясніть зміст кожного.
65. Толерантність. Навести приклад психодіагностичної методики та здійснити її аналіз.
66. Комунікативна креативність. Тест-опитувальник комунікативної креативності. Саннікової О.П., Р. В. Белоусової.
67. Бар'єри спілкування. Навести приклад психодіагностичної методики та здійснити її аналіз.
68. У чому полягає зміст ідей, що стали основою диспозиційного напрямку психології особистості у психодіагностиці (люди наділені широким діапазоном різних реакцій на ситуації, немає двох подібних людей)?
69. Психологічний аспект дослідження проблеми самосвідомості (уявлення про себе, рефлексія, реальність).
70. Нестандартизовані самозвіти (вільні самоописи), результати контент-аналізу.
71. Самоактуалізація особистості. Навести приклад психодіагностичної методики та здійснити її аналіз.
72. Самоствавлення особистості. Тест-опитувальник самоствавлення особистості С. Р. Пантілеєва, В. В. Століна.
73. Самореалізація особистості. Методики, спрямовані на вивчення особистісної самореалізації.
74. Поняття життєстійкості. Навести приклад психодіагностичної методики та здійснити її аналіз.
75. Поняття психологічного благополуччя. Навести приклад психодіагностичної методики та здійснити її аналіз.
76. Психодіагностика міжособистісних стосунків. Соціометрія, соціометричний статус.

77. Які характеристики можна отримати за допомогою опитувальника Т. Лірі?
78. Конфліктна поведінка. Методики, спрямовані на пошук домінуючих стратегій конфліктної поведінки
79. Поясніть теоретичний конструкт методики Томаса щодо визначення стилів вирішування конфліктів.
80. Психодіагностика тривожності як риси особистості і як стану (наведіть приклади опитувальників та проєктивних методик).

6. ФОРМИ ПОТОЧНОГО І ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

Поточний контроль (практичні заняття, самостійна робота)		Разом	ІНДЗ	Екзамен	Сума
Теми	Бали	0–70	0–10	0–20	0-100
Тема 1.	0–5				
Тема 2.	0–5				
Тема 3.	0–6				
Тема 4.	0–6				
Тема 5.	0–6				
Тема 6.	0–6				
Тема 7.	0–6				
Тема 8.	0–6				
Тема 9.	0–6				
Тема 10.	0–6				
Тема 11.	0–6				
Тема 12.	0–6				

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90–100	A	відмінно
82–89	B	добре
74–81	C	
64–73	D	задовільно
60–63	E	
35–59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
0–34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

7. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література:

1. Климчук В.О. Математичні методи у психології. Навчальний посібник для студентів психологічних спеціальностей. К.: Освіта України. 2009. 288 с.
2. Корольчук М. С. Психодіагностика. . Київ : Ельга, Ніка-Центр, 2012. 400 с.
3. Лактионов А.Н., Луценко Е.Л. Основы психодиагностики, психометрии и тестологии. Х.: ХНУ им. Каразина, 2019.
4. Луценко О.Л. Практичні роботи з психодіагностики. Х.: ХНУ ім. Каразіна, 2018.
5. Моргун В.Ф., Тітов І.Г. Основы психологической диагностики. Навчальний посібник. 3-е вид. К.: ВД «Слово», 2013. 464 с.
6. Носенко Т.М. Общий психологический практикум: учеб.-практ. Пособие К.: Сварог, 2017. 414 с.
7. Руденко Є. В. Методики професійної психодіагностики. Київ: Шк. світ, 2011. 128 с.
8. Самошкіна Л.М. Психодіагностика: Навч. наоч. посіб. з мультимедійним курсом / Під ред.чл.-кор. АПН України, професора Е. Л. Носенко. Д.: Вид-во ДНУ, 2018. 448 с.
9. Санникова О. П., Кузнецова О.В. Системный анализ адаптивности личности : Монография. Одесса: Издательство ВМВ, 2017. 392 с.
- 10.Скребець В. О. Основы психодиагностики. Київ: Слово, 2003. 192 с.
- 11.Терлецька Л. Г. Основы психодиагностики. Навчальний посібник. К.:Главник, 2016. 144 с.
- 12.Чала Ю.М., Шахрайчук А.М. Психодіагностика: навчальний посібник. Харків: НТУ «ХП», 2018. 246 с.

Допоміжна література:

- 13.Баклицька О. П., Баклицький І. О., Сірко Р. І., Слободяник В. І. Психодіагностика. Психологічний практикум : навч. посіб. Львів : Сполом, 2015. 464 с.
- 14.Кращі методи психодіагностики. Т.: Карт-бланш, 2005. 406 с.
- 15.Максименко С.Д. Генезис существования личности. К.: ООО «КММ», 2006. 240 с.

16. Лемак М.В., Петрище Ю.В. Психологу для роботи: діагностичні методики. Методичне видання. Ужгород, Видавництво А. Гаркуші. 2012. 616 с.
17. Меленчук Н.І. Самоставлення авантюрих осіб: пошук відмінностей. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Випуск 9 (54) 2020. С. 107-117.
18. Меленчук Н.І., Зозуля Л.В. Психологічне благополуччя осіб з різним рівнем самореалізації особистості. *Габітус*. №35. 2022. С. 143-148.
19. Моргун В.Ф., Тітов І.Г. Основи психологічної діагностики: навч. посіб.-3-є видання. К.: Видавничий Дім «Слово», 2013. 464 с.
20. Петровська І.Р. Практикум з психодіагностики. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. 52 с.
21. Рибалка В.В. Особистісно центроване консультування клієнтів із патогенною психодинамічною неконгруентністю: метод. посібн. К.: КМПУ імені Б.Д. Грінченка, 2005. 54 с.
22. Саннікова О.П. Психологический диагноз как предмет исследования. Психологія на перетині тисячоліть: *Зб. наук. праць учасників П'ятих Костюківських читань*. Київ, 1999. Гнозис. Том III. С. 118-124.
23. Саннікова О. П. Макроструктура особистості: психологічний опис. *Наука і освіта. Тематичний спецвипуск: «Психологія особистості: теорія, досвід, практика»*. № 7'2013/СХVII. Одеса, 2013. С. 7-12.
24. Саннікова О. П., Саннікова А.О. Сценічні бар'єри: диференціально-психологічний підхід : Монографія. Одеса: ВМВ, 2014. 238 с.
25. Цуканов Б.И. Время в психике человека. Монография. Одесса: Астро-принт, 2000. 217 с.
26. Чебыкин А.Я., Вдовиченко О.В. Выраженность риска у студентов. Монография. Одесса: Южн. науч. центр НАПН Украины, 2004. 198 с.
27. Щербакова І.М. Психодіагностика професійного самовизначення особистості: Навчально-методичний посібник. Суми: Вид-во СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2012. 324 с.

28. Sannikova O. Continuity principle in the structure of personality characteristics. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, III(21), Issue: 43, 2015. Budapest. 2015. P. 62-66.
29. Sannikova O., Melenchuk N., Sannikov A. Adventurousness of personality: construct and diagnostics. *Georgian Medical News*. 2021. № 2 (311), с. 109-115.
30. Sannikova O. Continuity principle in the structure of personality characteristics. *Психологічні засади розвитку, психодіагностики та корекції особистості в системі непервної освіти: Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (30 жовтня – 31 жовтня). № 3 (29) / За наук. ред. Л. О. Матохнюк. Вінниця: КВНЗ «Вінницька академія непервної освіти», 2020. С. 226-235.*

Інформаційні ресурси:

1. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : офіційний сайт URL : <http://www.nbuv.gov.ua/>
2. Одеська національна наукова бібліотека : офіційний сайт.
URL : <http://odnb.odessa.ua/>.
3. Бібліотека Університету Ушинського : офіційний сайт.
URL : <https://library.pdpu.edu.ua/>